

Rozhovor s ředitelem Ústavu pro jazyk český Akademie věd ČR

Doufal jsem, že vyjde Plzeň. A vyšla!

Martin Prošek pochází z Teplic, na pedagogické fakultě v Plzni vystudoval češtinu a angličtinu. Od loňského října je ředitelem Ústavu pro jazyk český Akademie věd ČR. Má jedenáctiletou dceru a čtyřletého syna, s rodinou bydlí v Plzni.

Kde jsou kořeny vašeho pozitivního vztahu k češtině?

V rodině jsme pro to asi nějakou významnou dispozici neměli, možná kromě toho, že oba rodiče byli kultivovaní mluvčí. Tatínek si rád hrál se slovy a vytvářel jazykové hříčky. Hodně mě ale ovlivnila paní učitelka na základní škole. To byla vynikající osobnost. Vyučovala i češtinu jako volitelný předmět, na který si vybírala žáky, u nichž měla pocit, že mají k češtině blíž.

Takže jste se hned ze základní školy ubíral cestou humanitního vzdělání?

Po základní škole jsem vlastně nevěděl, co chci dělat. Poslechl jsem svého tátu, který mi tenkrát řekl, abych šel na průmyslovku. Tam se v plné síle ukázalo, že tudy cesta nevede. Pochopil jsem, že když o mě ten obor přijde, vůbec nic se nestane. Začal jsem se pak soukromě učit angličtinu a připravil jsem se na přijímací zkoušky na pedagogickou fakultu. Takže asi nejvíc mě nasměrovala střední škola tím, že mi ukázala, kudy nejít.

Střední školu jste tedy tak trochu přetrpěl?

To se zase nedá říct. Byla tam výborná parta spolužáků

i skvělí učitelé, kteří věděli, že směřuji k jiným oborům, a podporovali mě, za což jim zpětně děkuji. Rozhodně dnes nemůžu říct, že by mi ta škola nic nedala.

„I přes celkem vysoký počet studentů si s námi vyučující dokázali vytvořit osobní vztah – znali nás, věděli o nás a dokázali k nám přistupovat individuálně. Byli to pedagogové, kteří měli přesah a rozhled v odborném světě.“

A pak přišla Západočeská univerzita...

Ano, vycházel jsem z toho, že jako absolvent průmyslové školy mám určitý hendikep, takže podávat přihlášku do Prahy jsem si netroufl. Zkusil jsem Ústí nad Labem, Hradec Králové a Plzeň, kam jsem se chtěl dostat nejvíc. Můj táta byl totiž na vojně v Kralovicích na severním Plzeňsku. Jezdili jsme sem na houby, takže jsem ten kraj znal. Navíc jsme v Plzni byli s rodiči v roce 1990 na květnových oslavách osvobození, kam přijeli i Američané. Moc se mi tu líbilo, takže jsem později doufal, že by mohla vyjít právě Plzeň. A vyšla!

Zkuste zavzpomínat na studia. Jak byste z dnešního pohledu zhodnotil výuku na katedře češtiny?

Líbilo se mi hlavně to, jaká byla ve škole atmosféra. I přes celkem vysoký počet studentů si s námi vyučující dokázali vytvořit osobní vztah – znali nás, věděli o nás a dokázali k nám přistupovat individuálně. Byli to pedagogové, kteří měli přesah a rozhled v odborném světě. Později mi lidé na katedře češtiny hodně pomohli, když jsem dělal v Praze doktorát. Byl jsem s nimi v kontaktu a dostal jsem od nich různá doporučení, kam a na koho se mám obrátit.

Můžete to srovnat s angličtinou?

Na angličtině jsem oceňoval, že nás vyučovalo hodně rodilých mluvčích a že katedra byla napojená i na další instituce. Byli tam třeba lidé, kteří pracovali pro Oxford University Press. Navíc v té době začínal program Erasmus, takže jsme se dostali i do zahraničí.

Kam jste vycestoval?

Do Portugalska. Tenkrát ještě nebylo moc na výběr. Zase jsem se tam ale dostal na katedru angličtiny, kde byli rodilí mluvčí a spousta zahraničních studentů včetně Britů. Britskou angličtinu mám rád, takže jsem se v ní pocvičil. Celkově mi ten pobyt hodně dal.

Jak jste se vlastně dostal do Ústavu pro jazyk český?

Přivedla mě tam docentka Iva Nebeská, moje školitelka v doktorském studiu v Ústavu českého jazyka a teorie komunikace na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Shodou okolností to byl můj profesní zájem, protože mě zajímaly otázky normy a kodifikace, rozvrstvení jazyka, otázky spisovnosti a nespisovnosti.

Ředitelem Ústavu pro jazyk český jste se stal v říjnu 2016. Máte za sebou tedy první rok. Jaký byl?

V ústavu sice pracuji od roku 2003, ale znal jsem ho jen jako řadový zaměstnanec. Uplynulý rok jsem se tedy snažil zjistit, co se v ústavu děje a co je kde potřeba. Chci dělat kroky založené na poučených rozhodnutích.

Co s vámi dělají chyby ve veřejném prostoru? Neskřípáte zuby, když vidíte třeba slovo pedikúra napsané s kroužkem nad u?

S jazykovou kulturou si lidé často spojují onu doktrínu, která má bič na uživatele jazyka a jen hlídá, jestli všichni všechno používají pravopisně správně. Ale skutečně zajímavé problémy této disciplíny jsou mnohem hlubší – co k chybám vede, zda lidé používají jazykové příručky, zda v nich nacházejí to, co v nich hledají... Ale abych odpověděl – samozřejmě, že vidím, jaké chyby se dělají, ale hned se také zamyslím, kdo je asi jejich původce, jaké má vzdělání a podobně.

Řada lidí si oblíbila Internetovou jazykovou příručku Ústavu pro jazyk český. Máte statistiku, kolik lidí ji každý den využije?

Internetová jazyková příručka byla první zdroj svého typu a přišla přesně do doby, kdy po internetových zdrojích začala být poptávka. Od roku 2009, kdy vznikla, do loňského roku evidujeme více než 87 milionů

přístupů. Průměrně v ní každý den vyhledává přes 50 tisíc uživatelů.

Vy sám příručku ještě někdy otevřete?

Jistě. A vracím se i do kapitol, na nichž jsem se autorsky podílel.

Co v oblasti elektronických zdrojů Ústav pro jazyk český připravuje?

Pracujeme na Akademickém slovníku současné češtiny, zatím je zveřejněno písmeno A. Také chceme udělat databázi dotazů jazykové poradny. Programátorskou část nám shodou okolností zajišťuje Fakulta aplikovaných věd Západočeské univerzity v Plzni. Je to ale perspektiva dalších dvou let, zatím jsme zhruba v polovině projektu.

Je pravda, že v jazyce se vědoci menšina musí přizpůsobit nevědoucí většině? Jinak řečeno, že chybné tvary slov, pokud jsou používány častěji než ty správné, nakonec zvítězí a jsou kodifikovány?

V lingvistice se občas tvrdí, že kodifikace není nic jiného než permanentní povolování starých chyb. Je to ale velmi paušální a nepřesné tvrzení. Ve skutečnosti to tak mechanicky neprobíhá, a to nejen kvůli jazykovědcům, ale i proto, že změny nepřijímá jazykové společenství, tedy sami mluvčí. Existuje zkrátka jakýsi pocit toho, že pravopisná pravidla jsou autorita, která se nemá rušit ani významně rozvolňovat.

Působil jste v jazykové poradně. Vzpomenete si na nějaký zajímavý dotaz?

Jednou přišel e-mailový dotaz, jak se správně píše slovo zabíjačka – jestli zabíjačka, nebo zabíječka. V závorce bylo uvedeno – ve smyslu popravy prasete. To mě pobavilo. V poradně také koluje příhoda s dotazem, kdy se pisatel ptal na pravopis spojení v hloubi. Kolega si otázku špatně přečetl a odpovídal: Slovo holub skloňujeme podle vzoru pán, proto píšeme holubi na konci s měkkým i...

Jak se projevuje vaše lingvistické zaměření při výchově vaší jedenáctileté dcery?

Když chce, pomůžu jí s úkolem. Ale jinak ji do ničeho nenutím, spíš stimuluji její přirozený zájem. Když přinese povinnou četbu, doporučím jí tituly, které by se jí mohly líbit. Nejsem ale rodič, který by dítě od první třídy tlačil do několika kroužků. Já sám jsem k těm věcem dospěl pozvolna, tak si říkám, že i naše děti si svoji cestu najdou samy.